

Αρετή Παϊζάνου, Δημήτρης Κατσάκος, Νέα οικονομία και εκπαιδευτικό περιθώριο ή αλλιώς οι μαθητές με ρόμικη καταγωγή θα περάσουν τις συμπληγάδες;

Αγαπητοί συνάδελφοι και φίλοι,

Πολύ σύντομα κάθε σημείο αυτής της αίθουσας θα αποτελεί και μια "ευαίσθητη" περιοχή. Το μολύβι του κου Γκότοβου, το ρολόι της κας Μαραγκουδάκη, οι πόρτες, ο κλιματισμός και τα μικρόφωνα της αίθουσας, το φορητό PC της Παυλίνας θα είναι συνδεδεμένα ηλεκτρονικά και θα έχουν το δικό τους link ή site ή portal στο "evernet". Και έτσι ο κος Μαυρογιώργος θα μπορεί να παραγγέλνει on line το δείπνο του στο πιο chic εστιατόριο των Ιωαννίνων.

Αν σήμερα πραγματοποιούνται 25 δισεκατομύρια on line πωλήσεις το χρόνο μέσω internet., αν υπάρχουν δεκάδες εκατομύρια χρήστες σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της υφηλίου, εάν υπάρχουν αριετές χιλιάδες documents (το web πλυμмуρίζει από όγκο πληροφορίας), όλα αυτά σε λίγο θα αποτελούν παρελθόν.

Παρελθόν;

Τα χειρόγραφα, η τυπογραφία, ο φωνογράφος, το μαγνητόφωνο, ο κινηματογράφος, το βίντεο καταγράφουν το καθένα με τον τρόπο τους τα ανθρώπινα δημιουργήματα, το τραγούρι, τη μουσική, την τέχνη, τον γραπτό λόγο. Το web, ο παγκόσμιος πληροφοριακός ιστός, καταγράφει όλων των ειδών τα ανθρώπινα δημιουργήματα και διαθέτει γραπτό και προφορικό λόγο, μουσική, εικόνα, χορό και τραγούδι και μάλιστα χωρίς την άδεια κανενός. Έτσι, περάσαμε από τα προνόμια μιας πλειοψηφίας στην καθολική παιδεία, στον έλεγχο από μηχανισμούς εξουσίας, έστω και πιο δημοκρατικούς από μια αυτοκρατορική βιβλιοθήκη, και τελικά στον άναρχο καταιγισμό πληροφόρησης.

Σήμερα, όταν ο επισκέπτης των μεγάλων αμερικανικών μουσείων πάει στις μπουτίκ τους για να αγοράσει προϊόντα όπως ένα χειροποίητο χαλί από το Νεπάλ, έχει τη δυνατότητα μέσω του διαδικτύου να έρθει σε επαφή με τους ανθρώπους που το δημιουργούν, να γνωρίσει την καθημερινότητά τους, την ιδιαίτερη πολιτισμική τους ταυτότητα, και να παραγγείλει απευθείας τα προϊόντα τους, όπως και εκείνοι έχουν τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν με τον τελικό αποδέκτη των δημιουργημάτων τους. Έτσι κι αλλιώς βρισκόμαστε σε μια μεταβατική περίοδο, όπου ανατρέπονται οι παλιοί τρόποι αναπαραστάσεων και δεν έχουν αποκρυσταλλωθεί ακόμη οι νέοι.

Δεν είναι σίγουρο ότι ερχόμαστε σε καλύτερη θέση από την καινούρια και συναρπαστική τεχνολογία. Ίσως οδηγούμαστε σε μια μεγαλύτερη περιπλοκότητα, ένα αυξημένο αίσθημα απογοήτευσης και ένα ανθρώπινο βάρος που θα διογκώνεται παράλληλα με τις συσκευές και τα προγράμματα που μας περιβάλλουν. Όπως συνέβαινε πάντα, ο τρόπος χρήσης και αξιοποίησης μιας ανακάλυψης ή μιας καινοτομίας καθορίζει και το ρόλο της στην ανθρώπινη εξέλιξη και πρόοδο. Όλα αυτά όμως συνιστούν μια κοινωνική επανάσταση, μια κοινωνική επανάσταση άνευ προηγουμένου ίσως, παρόλα τα κοινωνικά και επιστημολογικά ζητήματα που θέτει.

Σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση, αυτή η επανάσταση έρχεται να επαναπροσδιορίσει πολλά ζητήματα, όπως τη μορφή του σχολείου και το ρόλο των πρωταγωνιστών του. Η εισαγωγή των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας στην εκπαίδευση ανατρέπει σιγά, αλλά σταθερά, τη μορφή του σχολείου και την παιδαγωγική διαδικασία, όπως τη γνωρίζαμε μέχρι σήμερα. Το μοντέλο του σχολείου της βιομηχανικής εποχής, όπου οι μαθητές (όπως θα έκαναν αργότερα ως εργάτες στο εργοστάσιο) βρισκόντουσαν όλοι μαζί, την ίδια ώρα, στον ίδιο χώρο, κάνοντας το ίδιο πράγμα κάτω από τις οδηγίες του δασκάλου-αυθεντία, αρχίζει σιγά-σιγά να διαφοροποιείται και να παίρνει άλλη μορφή: εκ αποστάσεως εκπαίδευση, διαδίκτυο, λογισμικά και προσωπικές μαθησιακές διαδρομές.

Στην περίπτωση, όμως, των μαθητών ρόμικης προέλευσης, το υπό αναπροσαρμογή μοντέλο του σημερινού σχολείου, σε πολλά σημεία του ξεπερασμένο από την κοινωνική πραγματικότητα (και ακόμα χειρότερα, το μοντέλο ενός γκετοποιημένου σχολείου, ενός σχολείου αναπαραγωγής κοινωνικών στερεοτύπων, ενός σχολείου εκπτώσεων), αποτελεί πρόταση, λύση ή στόχο, σανίδα σωτηρίας, το διαβατήριο αυτών των παιδιών για την εισοδό τους στην κοινωνία.

Πρέπει άραγε να περάσουν για δεύτερη φορά τα 200 χρόνια της βιομηχανικής επανάστασης και της μεταβιομηχανικής εποχής για να:

► φτάσουν οι μαθητές ρόμικης προέλευσης του 19^{ου} Δημοτικού σχολείου Καρδίτσας (ή 2^{ου} γκέτο) να αξιοποιήσουν τη χρήση του διαδικτύου ή άλλες καινοτόμες παιδαγωγικές μεθόδους, που θα τους καταστήσουν ικανούς να μάθουν να επιλέγουν από τα 347.856 documents του διαδικτύου αυτό που τους χρειάζεται, το κατάλληλο, να μάθουν δηλαδή πώς να μαθαίνουν; Και σας υπενθυμίζω ότι αυτός είναι βασικός εκπαιδευτικός στόχος σήμερα, όπως εξαγγέλλεται από το Υπουργείο Παιδείας.

► για να μπου στην αγορά εργασίας;

► να αποκτήσουν τα ταλέντα εκείνα που τους είναι απαραίτητα για να εισέλθουν στην κοινωνία του αύριο (που είναι ήδη σήμερα, γιατί ο χρόνος τρέχει αντίστροφα), στην κοινωνία των πολιτών που είναι ταυτόχρονα και κοινωνία της πληροφορίας, ως ισότιμα μέλη που θα έχουν τις δεξιότητες εκείνες που θα τους επιτρέπουν όχι μόνο να συμμετέχουν, αλλά και να παρεμβαίνουν κριτικά και να συν-δημιουργούν;

Ας μην γελιόμαστε, κύριοι συνάδελφοι. Είναι μακρύς ακόμη ο δρόμος που πρέπει να διανύσουν οι 65 μαθητές του 19^{ου} Δημοτικού σχολείου Καρδίτσας, που πριν μερικούς μήνες πήγαν για πρώτη φορά σχολείο. Και ξέρετε γιατί; Όχι επειδή δεν μπορούν να κάνουν κλικ με το ποντίκι, αλλά:

► γιατί ο ανορθολογισμός της διοίκησης της εκπαίδευσης τους κράτησε μακριά από τα θρανία για 30 χρόνια. Και σήμερα, μετά από αγώνες, μετά βίας

τους παραχωρεί τρία λυόμενα σε ένα χωράφι για να γίνουν... άνθρωποι και τους επιτρέπει να ζουν παράνομα χωρίς συνέπειες.

► γιατί οι βαθιά ριζωμένες αντιλήψεις της μη τσιγγάνικης κοινότητας για την τσιγγάνικη κοινότητα και αντίστροφα, οι φόβοι, τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις των μεν για τους δε για να ξεπεραστούν προϋποθέτουν βαθιές αλλαγές στην ελληνική κοινωνία, η οποία έτσι κι αλλιώς διανύει ένα επίπονο μεταβατικό στάδιο, ανακαλύπτοντας τα τελευταία χρόνια πως οι ψηφίδες που την αποτελούν είναι όλο και πιο ανομοιόμορφες. Το περίεργο είναι πως στην περίπτωση των Τσιγγάνων η κυρίαρχη πολιτισμικά ομάδα παρουσιάζεται περισσότερο αδιάλλακτη από ό,τι παρουσιάστηκε στην περίπτωση των οικονομικών μεταναστών. Γιατί;

► γιατί ο ρόλος των Τσιγγάνων στην ελληνική κοινωνία μοιάζει να είναι προκαθορισμένος: φτηνά εργατικά χέρια, εύκολη καταναλωτές προϊόντων χαμηλής ποιότητας και εκπαιδευτικών προϊόντων χαμηλής ποιότητας, παρανομία) και γι' αυτό είναι δύσκολο να διαφοροποιηθεί. Όλες οι προσπάθειες υλοποίησης διαφορετικών πολιτικών προσκρούουν στην κοινωνική συνείδηση αυτού του ρόλου από Τσιγγάνους και μη Τσιγγάνους.

► γιατί ο εκπαιδευτικός μηχανισμός νοσεί σε όλα τα επίπεδα: υποδομές, εργαλεία και μέθοδοι, ανθρώπινοι πόροι, management, αξιολόγηση μαθητών. Αυτή η νοσηρότητα στην περίπτωση των τσιγγάνων μαθητών ξεγυμνώνεται και γίνεται απροκάλυπτη, γιατί δεν έχει κόστος. Δυστυχώς, δεν γίνεται αντιληπτό το τεράστιο κόστος το οποίο μακροπρόθεσμα καλείται να πληρώσει μια κοινωνία που δεν αξιοποιεί το σύνολο του ανθρώπινου δυναμικού της, μια κοινωνία που θα είναι αναγκασμένη να καταστέλλει.

► γιατί οι δάσκαλοί τους, θύματα και αυτοί των στερεοτύπων για τους τσιγγάνους, τους παρέχουν εκπαίδευση με εκπτώσεις. Λένε ότι δεν μπορούν αν συμβιώσουν με άλλα παιδιά, θέλουν δουλειά ακόμη, ίσως δυο-τρία χρόνια, είναι κάτι σαν το έφηβο του Jean-Jaques Rousseau... Γκρίνια και μάλιστα με βούλα!

Κύριοι συνάδελφοι, όταν προσπάθησα να ετοιμάσω την εισήγησή μου στάθηκα αμήχανη μπροστά στις ετήσιες εκθέσεις μου από το 1997 μέχρι σήμερα. Τι να πρωτοαναφέρω. Να μιλήσω για την κατάσταση στην Καρδίτσα όπως διαμορφώνεται σήμερα, τις καινούριες καταστάσεις, δεδομένου ότι το οικιστικό έχει μπει σε ένα δρόμο; Να περιγράψω την κατάσταση από το 1997 μέχρι σήμερα; Να σταθώ περισσότερο στους εκπαιδευτικούς, στο σχολείο; Να κάνω συγκρίσεις λέγοντας τι προχώρησε και τι όχι; Να ριζώ κάπου το ανάθεμα; Τι θα ήταν αυτό που θα έλεγα εγώ και δεν θα επαναλάμβανα τις επισημάνσεις, τις παρατηρήσεις και τις προτάσεις των ηρωικών συνεργατών άλλων περιοχών και συναδέλφων μου;

Άρχισα να διακατέχομαι από ένα μεγάλο αίσθημα ανασφάλειας, την ανασφάλεια που νιώθει ο Θεσσαλός του κάμπου στη μέση του ποταμού, ενός ποταμού που η διεθνής και ευρωπαϊκή συγκυρία κάνει τα νερά του πιο ορμητικά. Ευτυχώς, λέω, που προλάβαμε να χτίσουμε τις βάσεις και προχωρήσαμε λιγάκι στη γέφυρα, πάνω στην οποία βρισκόμαστε τώρα.

Αλλά πρέπει να φτάσουμε στην απέναντι όχθη και η γέφυρα να τελειώσει. Όχι να ξαναχτίσουμε από την αρχή νέα γεφυράκια, το καθένα με τη δική του αρχιτεκτονική, που τελικά θα παραμείνουν μισοτελειωμένα.

"Ζορίστηκα", λοιπόν, και βρήκα διέξοδο: άνοιξα την τηλεόραση. Και έπεσα επάνω στο δείκτη Nasdaq και τις επιχειρήσεις της Νέας Οικονομίας με την απότομη άνοδο και πτώση, με τη μικρή κεφαλαιακή βάση, με το λίγο και εξαιρετικά εξειδικευμένο προσωπικό, με τη μεγάλη χρηματιστηριακή αποτίμηση που δεν στηρίζεται στην παραγωγή, αλλά την τεχνολογία. Και ήρθε στο μυαλό μου ο δείκτης "ΔΥΕΠ". Τι είναι αυτό; Δείκτης... Υψηλής Εκπαιδευτικής Περιθωριοποίησης και οι ρομ μαθητές ενός νοσούντος εκπαιδευτικού συστήματος, με τα μεγάλα ποσοστά διαρροών και τους δείκτες της άτακτης φοίτησης, με τη μεγάλης διάρκειας φοίτηση και τα μικρά αποτελέσματα, τη σταθερή και συνεπή παραγωγή στερεοτύπων για τους Τσιγγάνους, με την ελάχιστη αποτίμηση στο χρηματιστήριο της εκπαίδευσης

και της κοινωνίας, με την παντελή έλλειψη καμπύλης απόδοσης και τα λίγα μικρά φτερουγίσματα. Ποιος τρελός θα επενδύσει εκεί;

Τι θα έκανε, λοιπόν, κανείς για να σώσει μια "προβληματική επιχείρηση" σαν αυτή; Ποιες θα ήταν εκείνες οι διαρθρωτικές κινήσεις που θα έπρεπε να κάνει; Δεν θέλω εδώ να προτείνω λύσεις, το έκανα στην περσινή μου εισήγηση, το έχουν κάνει πολλοί συνάδελφοι. Θα ήθελα, όμως, να πω ότι στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια το σχολείο ήρθε αντιμέτωπο με μια νέα κατάσταση, η οποία έχει εξωτερικά (οικονομική και αστική κρίση, εισροή αλλοδαπών εργαζομένων, παγκοσμιοποίηση, νέες τεχνολογίες), αλλά και εσωτερικά αίτια (αδυναμία λειτουργίας σε ένα μεταλλασσόμενο περιβάλλον). Αυτό αποτελεί μια κατάσταση στην οποία η ένταξη γίνεται προβληματική.

Σήμερα, όμως, ούτε η βελτίωση της φοίτησης, ούτε η εκμάθηση της γλώσσας, ούτε η αφομοίωση πολιτισμικών αξιών, κατά τη γνώμη μου, αρκούν να καθορίσουν όρους ένταξης. Αυτό που σήμερα αποτελεί ένταξη είναι η πρόσβαση στο πτυχίο και η πρόσβαση στην αγορά εργασίας -χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι η ένταξη αποτελεί ένα πρόβλημα οικονομικής υφής-, η πρόσβαση στην πληροφορία και η συμμετοχή στις αποφάσεις.

Μια από τις βασικές αρχές του δημοκρατικού σχολείου αποτελεί και η δημιουργία της ταυτότητας του πολίτη με τη φιλοσοφική και πολιτική έννοια του όρου. Το σχολείο είναι επίσης ένας χώρος που καθημερινά βιώνεται η έννοια του πολίτη στη σχέση σχολείου και μαθητών, σχολείου και γονιών, σχολείου και γειτονιάς, δηλαδή της μικροκοινωνίας που το περιβάλλει. Σε ορισμένα, όμως, σχολικά περιβάλλοντα, όπως αυτά που είδαμε τις τελευταίες μέρες, αυτή η δημιουργία υποβάλλεται σε παράδοξες πιέσεις, όπως οι αντιστάσεις των πρωταγωνιστών και οι καθημερινές πράξεις ή παραλείψεις.

Το σχολείο αποτελεί ένα χώρο κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής περιθωριοποίησης, ένα χώρο ανεπιτικότητας και ένα χώρο διάκρισης, ένα χώρο συντηρητικό και ένα χώρο μοντέρνο, ένα χώρο ειρήνης και ένα χώρο βίας. Τις αντιφάσεις και τα παράδοξά του τα ζούμε και στην καθημερινή μας ζωή. Η

δημιουργία της έννοιας του πολίτη με υποκείμενα πολιτικά ή καθημερινά μη-πολίτες αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, το κορυφαίο παράδοξο. Δουλειά και διαρκής αγώνας όλων μας πρέπει να είναι η εξεύρεση και η εφαρμογή των εκείνων λύσεων που θα εξασφαλίσουν για τους ρομ μαθητές τη διαφυγή από αυτό το ιδιότυπο εκπαιδευτικό περιθώριο και την απόκτηση των δεξιοτήτων εκείνων που είναι απαραίτητες για την επιβίωση, τη δημιουργικότητα και την πνευματική παραγωγή σε ένα συλλογικό και συνάμα ανταγωνιστικό περιβάλλον. Και αυτό για να μην χρεοκοπήσουμε σαν κοινωνία. Και γιατί το μόνο που ξέρουμε για την κοινωνία του αύριο είναι ότι θα είναι διαφορετική από τη σημερινή. Σας ευχαριστώ πολύ.